

Sakkyndige i overgrepssaker

Psykologer kan bidra til justismord

Arne Olav L. Hageberg

Journalist og nettansvarleg i Psykologtidsskriftet

Psykologforeningen og Juristforbundet bør snakke sammen om hva som skal være prinsippene for sakkyndig arbeid i norske rettssaker, sier den danske psykologen Niels Peter Rygaard. Selv var han vitne til det han mener kan være et justismord som følge av slett arbeid fra norske psykologer og jurister.

– Skal rapporter fra sakkyndige psykologer være objektive vurderinger eller noe som blir brukt som bevis i en rettssak? spør Niels Peter Rygaard. I et leserinnlegg på denne månedens debattsider stiller den danske psykologen seg kritisk til sakkyndigarbeidet han ble vitne til i en norsk rettsal.

Jeg har vært vitne til et kulturelt offerritual som ikke har noe med en rettssak å gjøre

Tilknytningsforstyrrelser

Rygaard kom i befattning med saken nokså tilfeldig da han var i Oslo for å undervise norske adoptivforeldre. Han har selv adoptert og har drevet mye med rådgivning til adoptivforeldre, og kan fortelle at det er ganske vanlig at adoptivbarn har opplevd grov omsorgssvikt og som følge av

dette lider av tilknytningsforstyrrelser. Hans bok fra 2006 om emnet, *Severe Attachment Disorder in Childhood: A Guide to Practical Therapy*, er oversatt til en rekke språk.

– Etter denne undervisningsdagen kontaktet tre-fire av foreldreparene meg og fortalte at de var blitt anklaget for seksuelle overgrep av barna sine. Det ene paret ba meg være vitne i rettssaken der deres adoptivdatter anklaget stefaren sin for overgrep.

Rygaard skulle uttale seg som ekspert på tilknytningsforstyrrelser hos adoptivbarn. Ifølge den danske psykologen finnes det to forskjellige skoler når det gjelder oppfattelsen av hvordan man skal møte barn som forteller om seksuelle overgrep.

– Noen sier at barn snakker sant, noe som er riktig når det gjelder barn med normal barndom. Det andre perspektivet – som ikke ble tatt hensyn til i denne saken – er at omsorgssvikt i tidlig alder påvirker barns forhold til det å snakke sant.

Rygaard siterer undersøkelser fra Danmark som viser at hele åtte prosent av adoptivbarna har fått alvorlige problemer som følge av tidlig omsorgssvikt.

– Dette gjelder barn som er adoptert da de var eldre enn seks måneder. Undersøkelser av rumenske barn som ble adoptert før de var et halvt år, viser at disse vanligvis greier seg fint.

Øversett historie

– Da jeg kom inn i denne saken og fikk lese papirene, så jeg en historie dukke opp som overhodet ikke var tatt med i den psykologiske undersøkelsen av jenta, eller omtalt i sakkyndigrapporten.

Ifølge adoptivmoren kom jenta fra et barnehjem i Østen som var like dårlig som de mest beryktede rumenske hjemmene. Like etter at hun ankom adoptivfamilien, fikk de nye foreldrenes andre datter kreft. Etter to-tre år med alvorlig sykdom døde hun. Moren hadde i denne fasen lite overskudd til å ta seg av adoptivbarnet, og adoptivfaren forsvant raskt ut av bildet. Men før han reiste, rakk han ifølge adoptivmoren å være svært hard og ubehagelig mot den nye datteren sin.

Mens den andre datteren kjempet med kreften, ble adoptivdatteren tatt hit og dit og passet av mange forskjellige mennesker. Resultatet var at hun ble fem-seks år før noen tok seg skikkelig av henne.

– Slike barn utvikler svært ofte tilknytningsforstyrrelser, forklarer Rygaard. – De kan være intellektuelt svært velfungerende, men følelsesmessig forblir de rundt 20 måneder gamle.

PÅ RETTSSIKKERHETEN LØS: Den danske psykologen Niels Peter Rygaard er rystet over det han opplevde i en norsk rettsal. Han frykter psykologer kan bidra til at uskyldige mennesker settes i fengsel.

Da jenta var blitt sju-åtte år gammel og ting endelig hadde begynt å roe seg litt, kom stefaren inn i familien. Forståelig nok ble jenta svært sjalu. Rygaard forteller om flere episoder i oppveksten som tyder på at jenta kan ha problemer med tilknytning, som det at hun i tidlige tenår forfalsket eksamenspapirene sine.

– Som femtenåring stikker hun så av om natten og betror seg til to sykepleiere om at hun er blitt slått og mishandlet og at hun blir tvunget til å lage mat til familien. De to tror henne, men sier ikke noe til familien eller myndigheter, fordi jenta truer med å begå selvmord dersom de bringer

informasjonen videre. Men da hun ett år senere kommer tilbake og forteller at stefaren har forgrepet seg på henne seksuelt, tar de to kontakt med en biskop som i sin tur bringer saken videre. Alle tror det piken forteller, understreker Rygaard.

Tendensiøst psykologarbeid

Niels Peter Rygaard er svært kritisk til psykologenes rolle i saken han skriver om i leserinnlegget sitt. Han setter blant annet spørsmålsteget ved psykologundersøkelsen jenta gjennomgikk i forkant av rettssaken.

– Rent faglig synes jeg den var meget tendensiøs. Psykologene stilte ledende spørsmål, som om hvorvidt bestefaren også hadde forgrepet seg på henne. Hun svarte ja med det samme. I mine øyne kan dette være et lite barn som forteller det hun tror de voksne ønsker å høre. Hun har et ekstremt behov for oppmerksomhet og er uten realitetssans.

Det hører med til historien at bestefaren var døden nær på det tidspunktet da overgrepene skal ha funnet sted.

– Det som går igjen i denne saken, er at vitneutsagnene ikke er blitt etterforsket, sier Rygaard.

Han gir flere eksempler på det samme. Ved en anledning fortalte jenta at hun ble gravid som femtenåring, som resultat av stefarens overgrep, men at hun tok abort på seg selv med et par strikkepinner og skjulte det for alle.

– Jeg har spurt leger om sannsynligheten i dette, og de sier at det er ekstremt usannsynlig at en femtenåring kan gjøre dette med seg selv.

Gjennom innsyn i stefarens sykehusjournaler fikk Rygaard også fått vite at stefaren ble sterilisert flere år før han møtte adoptivmoren.

– Jeg ba advokaten hans om å sjekke, og steriliseringen var fremdeles effektiv. Min tolkning av jentas symptomer er at de svarer til en person med tilknytningsproblemer. Hun viser seg kognitivt velfungerende, men er ikke moden til å skjelle mellom seg selv og andre og mellom fantasi og virkelighet.

Psykologer uskikket

Vi har presentert saken for den pensjonerte juristen og lagmannen Trygve Lange-Nielsen. Han er kjent for sitt engasjement for å få frikjent uskyldig dømte i incest-saker. Engasjementet hans var en følge av avsløringene av ufaglige uttalelser fra sakkyndige leger ved Aker sykehus i forbindelse med Bjugn-saken i 1993. Han har til nå bidratt til oppklaringen av rundt 30 justismord. I 2007 mottok han Norges Juristforbunds pris for rettssikkerhet og likhet for loven for sitt arbeid med å avdekke et stort antall uriktige domfellelser for incest, også i en sak der han selv i sin tid var dommer. Han har bidratt med et eget leserinnlegg i debatt delen i denne utgaven av Psykologtidsskriftet.

– Behandlerne har et meget skjevt utgangspunkt og skal ikke uttale seg om skyldspørsmålet i det hele tatt, sier han etter å ha lest Rygaards innlegg.

– Legene er blitt bevisste på dette, men mange psykologer tar fremdeles det hele med og uttaler seg om hvorvidt vitnene snakker sant, og dermed også om hvorvidt påstandene deres er riktige. Psykologer er uskikket til å uttale seg om dette, men de vil gjerne gjøre det likevel, sier han.

Han forteller om en dommerkollega som senest for et par måneder siden opplevde å bli klaget inn for domsstoladministrasjonen av to psykologer som var veldig forarget over at han la begrensninger på hva de kunne få uttale seg om i en rettssak.

– Disse behandlingsivrige psykologene støttet en tenåring som kom med falske anklager. Tiltalte i denne saken ble ikke dømt.

Ifølge Lange-Nielsen er det mange tenåringer som har løyet i avhør. Boka *Justismord og rettssikkerhet* er redigert av Anders Bratholm og Ståle Eskeland. Her gjennomgår Trygve Lange-Nielsen 28 saker om seksuelle overgrep mot mindreårige som er gjenopptatt siden 1995. Da boka kom ut tidligere i år, hadde de 27 som var ferdigbehandlet, ført til frifinnelse.

– I dag er det selvfølgelig at psykologer ikke skal uttale seg om skyldspørsmål, sier Lange-Nielsen. Men dette forekommer altså fremdeles. Lagmannen kjenner til flere ferske saker hvor han er overbevist om at justismord har funnet sted.

– I slike saker er det en stemning som er virkelig ille. Dette er det mørkeste kapitlet i norsk retts historie siden hekseprosessene på 1600-tallet. Disse syttenåringene som er sinte på faren sin, er livsfarlige. Og psykologene støtter dem hele tiden, sier Lange-Nielsen.

Kulturelt offerritual

Også Niels Peter Rygaard er kritisk til psykologenes ukritiske og partiske holdning.

– I starten av den psykologiske rapporten i saken jeg var involvert i, ble det hevdet at jenta trolig var grensepsykotisk. Samtidig ble alt hun sa, oppfattet som sant. Jeg er kritisk til at man tillegger utsagnene til et grensepsykotisk vitne så mye verdi, sier han.

Den danske psykologen kjenner til lignende saker fra hjemlandet. Han nevner også Bjugn-saken fra 1993, der seks personer i første omgang ble arrestert og siktet for seksuelle overgrep mot 36 navngitte og et ukjent antall andre barnehagebarn. Bare Ulf Hammerns sak kom for retten, men også han ble til slutt frikjent.

– Jeg tenker at saken jeg skriver om i leserinnlegget mitt, er en parallell til dette, sier Rygaard.

– Alt i alt tenker jeg at jeg har vært vitne til et kulturelt offerritual som ikke har noe med en rettssak å gjøre.

Rygaard vil ikke ta stilling til hvorvidt stefaren forgrep seg på jenta eller ikke, men han er sterkt kritisk til at stefaren ble dømt til åtte års fengsel kun på grunnlag av jentas vitneutsagn.

Han understreker at han ikke har noen slagside i den ene eller andre retningen i slike saker.

– Jeg synes det er ekstremt vanskelig, for blant barn som har opplevd omsorgssvikt, som er den gruppen jeg jobber med til daglig, er det mange som har opplevd misbruk som det er umulig å bevise. Men det som står igjen, er at de alminnelige juridiske kravene til en ordentlig rettergang ikke er gjennomført i denne saken. Det ser ut til at sakkyndige, jury og dommer har opplevd seg som rettferdighetens sv0065rd, og at en sterk folkestemning har påvirket utfallet av saken, konkluderer Niels Peter Rygaard.

arne.olav@psykologforeningen.no

Les Niels Peter Rygaards innlegg på side 1328.